Aristotelés

dnes

KRYŠTOF BOHÁČEK
 Filosofický ústav AV ČR,
 Jilská 1
 110 00 Praha 1
krystof.bohacek@gmail.com

— Aristotelés je myslitel, jenž bývá vcelku pravidelně zmiňován v úvodech snad ke všem vědním disciplínám. Vystupuje obvykle jako paradigmatická postava z úsvitu věků, o které je nám známo, že podnikala v příslušném oboru nějaká bádání, nebo dokonce danou disciplínu přímo založila. Vcelku v souladu s touto tendencí proto také běžný *common sense* pohlíží na Aristotela coby legendárního mudrce dob dáno minulých, jenž sice patří do standardního povědomí evropského středoškoláka, a může být dokonce předmětem eminentního zájmu historiků, staromilců a jiných knihomolů, avšak dnešním potřebám a podmínkám je natolik vzdálen, že nám již nemá, co říci. Vykonal ve své době podle všeho velké věci a z jisté piety na něj tedy občas vzpomínáme, ale jinak jeho doby dávno minuly a celý jeho přínos je dávno passé.

Jinak tomu jistě bude u lidí ovlivněných křesťanskou věroukou i oficiálními stanovisky katolické církve, kteří nepochybně budou mít určité povědomí o aristotelském základu tomismu a novotomismu, nebo historiků, případně vzdělanějších jedinců, kteří během studia nějakým způsobem prošli filosofickými základy a uvědomují si například aristotelskou povahu základní terminologie většiny oborů. Ti všichni ovšem do jisté míry budou souhlasit s tím, že jejich zájem či uznání má v dnešní době poněkud antikvární nádech a *cum grano*

salis tedy vlastně naplňuje rysy již zmíněného knihomolství.

Jiným okem samozřejmě na Aristotela pohlíží filozofové, zejména pak ti, kteří se zabývají kořeny našeho současného myšlení a jeho dějinnou interpretací. V jejich případě je samozřejmě Aristotelés každodenním partnerem a vlastně skoro současníkem. Specifické prizma dobově kontextualizované interpretace je ovšem přece jen něco jiného než vlastní stanovisko, takže mnohý historik filosofie může Aristotela opouštět ve dveřích své pracovny a v „civilním“ životě na něj ani nepomyslet.

Právě proto se k diskusi a společné reflexi sešla skupinka badatelů, kteří se Aristotelem v tom či onom smyslu dlouhodoběji zabývají a pro které má aktuálnost aristotelských studií a vůbec smysl studia Aristotelovy filosofie také určitý sebereflexivní potenciál. Kdo jiný, než právě my, kteří dny a týdny přemýšlíme

nad Aristotelovými koncepty, by se měl pozastavit nad otázkou, jaké to má celý smysl, kde jsou meze takového počínání, a zda interpretované myšlenky poskytují oporu pro porozumění a řešení obtíží současného světa.

Předkládáme vám tedy následující pásmo diskusních studií, v němž se každý autor ve specifické perspektivě své specializace vyrovnává s otázkou, co to znamená zabývat se Aristotelem dnes, co vše aristotelská studia v současnosti obnášejí a jaký mohou slibovat přínos jak v rámci oboru, tak i pro badatele samého. Příspěvky odkrývají celou škálu současných, zdánlivě nesouvisejících problematik, oborů a metod, jejichž prostřednictvím se zaprvé autoři snaží přiblížit komplexnost aristotelské perspektivy. Zadruhé v tom kterém směru poukazují na momenty, v nichž je Aristotelés stále aktuální a živý, někdy dokonce více než dříve.

Pásmo otevírá rozsáhlejší studie Filipa Svobody, podrobně mapující bádání o Aristotelovi na našem území od středověkých počátků až po současnost. Článek je rovněž jakousi metodologickou průpravou pro následující spektrum pohledů a témat, sám nicméně poměrně vyhraněným definováním pojmu aristotelského bádání přispívá k otevření klíčových otázek celého pásma.

Následující text z pera Tomáše Marvana je naopak již výsostně filosofickým pojednáním, představujícím čtenářům zcela aktuální úvahy o povaze lidského vědomí. Článek je postaven na konkurenci dvou diametrálně odlišných východisek či konceptů vědomí, s nimiž současná filosofie - v úzké spolupráci s neurovědou - pracuje. Jeden z nich je zároveň, jak Marvan zcela otevřeně a přiznaně ukazuje, aristotelským konceptem, hlásícím se k celé tradici a explicitně se na Aristotela odvolávajícím. Těžko si lze přitom představit aktuálnější diskusi, neustále se proměňující pod nápoem nových experimentálních poznatků. Aristotelés se tak ukazuje naprosto plnohodnotným účastníkem této žhavé aktuální diskuse, byť se podle Marvana badatelé nejnověji spíše kloní k opačnému pojetí. I nezbytná potřeba vymezení této pozice vůči aristotelské by nicméně sama o sobě dokládala nepostradatelnost Stagiritova rozvrhu.

Třetí perspektivu přináší do diskusního tématu logik Karel Šebela. Logika je tradičně oblastí, která se k Aristotelovi jako svému hlavnímu zakladateli hlásí, nicméně aristotelská logika je samozřejmě dnes v logice spíše propedeutickou či historickou záležitostí. Šebela

nicméně ukazuje, že přílišný akcent na formalizaci vzdálil v hylemorfickém dilematu současnou logiku natolik od aristotelského - podle Šebely vyváženějšího - pojetí, že se to začíná negativně odrážet např. v obtížích s dokazováním společného východiska mravnosti a racionality. Aristotelés a na něj navazující nejprve peripatetická a poté scholastická systematizace se tedy nabízí jako jakési klasické *paradeigma*, kterým jistě není možné se neproblematicky řídit, nebo se k němu dokonce jednoduše navrátit, které však může sloužit v celé své dějinné „jednotě v rozmanitosti“ jako určitá opora a jistota tradice.

Šebelův směr úvah rozšiřuje a prohlubuje příspěvek Marka Otiska, jenž se převážně pohybuje na scholastické rovině důkazů Boží existence. Otisk dokládá jednak metodologickou závislost Anselma z Canterbury na Aristotelovi, ale odhaluje jakousi hlubší provázanost, která, jakmile přistoupíme na aristotelské konceptuální schéma, vede naše úvahy - třeba i nevědomky - stejným směrem, jaký naznačoval již Aristotelés. Otisk tak *per analogiam* nachází motivace a zdroje Anselmových formulací ze slavného *Proslogionu*, jejichž prapůvod umísťuje do *Druhých analytik*. Z internalistické povahy takto postupující Otiskovy interpretace jasně vyplývá nadčasovost aristotelských myšlenkových struktur.

Téma souvislosti mezi formální a věcnou stránkou rozvíjí dále Kryštof Boháček, jenž diskusi obohacuje o často opomíjenou perspektivu rétoriky. Rétorická studia a v jejich rámci i zájem o Aristotelovu *Rétoriku* procházejí

v posledních dekáдах určitou renesancí a Boháček ukazuje hlubokou vzájemnou spojitost mezi sebereflexí evropského myšlení zejména po druhé světové válce a Perelmanovým návratem k aristotelskému pojetí rétoriky jako autentického diskurzu těch sfér skutečnosti, které jsou v nějakém podstatném smyslu ponechány *ef hémín*. Aristotelés se tím pádem ukazuje jako zcela klíčový myslitel pro naznačený současný intelektuální vývoj.

Další poněkud méně proponovanou souvislost dvou oblastí aristotelského bádání přináší Martin Zielina, jenž se ve svém příspěvku zaměřil na centrální Aristotelovu problematiku *logos tés úsiás*. Zielina ovšem pro porozumění specifické cestě Aristotelovy konceptualizace nejprve velmi důkladně rozkrývá aristotelskou přírodovědnou terminologii jakožto vodítko k obecnějším metodologickým strukturám v pozadí. Provádí tak vlastně jakousi systémovou analýzu principiálních struktur vědecké metodologie, a do jisté míry tím navazuje na Šebelovu a Otiskovu myšlenku o obecnosti intelektuálních struktur, které u Aristotela sledujeme. Zielinu zajímá zejména vztah mezi pozorováním a snahou o systematizované zdůvodnění, které se ovšem ve druhé části jeho článku týká věcí smyslovou a vlastně ani jinou zkušeností neobsáhnutelných – věčných *úsiai*, resp. oné nejvyšší *úsiá* nehybné. Zde se naopak Zielina blíží k Boháčkovu konturování dvou autonomních perspektiv nahlízející ústřední koncept *úsiá* uvnitř jediného Aristotelova myšlení, u Zieliny bychom

to mohli nazvat perspektivou biologickou a metafyzickou.

Vzájemně provázanou diskuzi uzavírá sebereflexivně laděná úvaha Josefa Petrželky, jenž poukazuje na to, že aristotelská studia obsahují potenciál k sókratovské péči o duši, tedy že mají silný *paideutický* étos. V zápětí však Petrželka zmiňuje, nakolik se aristotelská studia ve své speciálněvědné vrstvě vzdalují současné vědě a že pro její rozvíjení (na striktně disciplinárně vymezené půdě) nepřinášejí žádné obohacení. Leč – přesto jsou bází, z jejichž kořenů k onomu rozvíjení podle Petrželky dochází, ovšem prostřednictvím osobnostního rozvoje badatele a jeho růstu v invenčním a autentickém přístupu ke zvolenému oboru.

Předložené pásmo tedy otevírá řadu otázek a rozehrává mnohá společná témata na zdánlivě nesouvisejících polích, jejichž mnohdy nečekané průniky mohou, jak autoři doufají, přivést čtenáře k dalšímu zamyšlení a samostatnému rozvíjení aristotelského diskurzu, tedy prvému uskutečňování potenciálu skrytého v názvu pásma. Jakou podobu tedy bude mít Aristotelés právě dnes?